

ONO SE ŘEKNE... KNIHOVNÍK

IT'S EASY TO SAY... LIBRARIAN

Ivana Vaňková

Městská knihovna Velké Meziříčí, vankova@knihovnavm.cz

Abstrakt

Článek se snaží odpovědět na otázku: „Jaké kompetence má mít knihovník pro práci s dětmi a mládeží?“ Zmiňuje vymezení typové pozice *knihovník v knihovně pro děti* v národní soustavě povolání. Věnuje se však spíše méně odborným úhlům pohledu. Ze zkušeností a názorů knihovníků, učitelů i veřejnosti vyvozuje návrhy, jak dosáhnout větší profesionality zejména při realizaci aktivit k podpoře dětského čtenářství.

Abstract

The article tries to answer the question: “Which competences should a librarian have for working with children and the young?” It mentions the specification of the standard position *librarian in the children's library* in the national system of professions. However, it deals with rather less technical points of view. Based on the experience and opinions of librarians, teachers and the public, some suggestions are made how to achieve more professionalism especially while implementing the activities promoting children's reading.

Klíčová slova

aktivita k podpoře dětského čtenářství, dětské čtenářství, knihovník v knihovně pro děti, knihovník-učitel, kompetence, národní soustava povolání, pedagogické minimum, spolupráce s učiteli, typová pozice, učící knihovník, vývojová psychologie

Na otázku: „Jaké kompetence má mít knihovník pro práci s dětmi a mládeží?“ je vlastně jednoduchá odpověď. Tedy pokud víme o existenci Národní soustavy povolání (NSP, www.nsp.cz), kde je jasně vymezena typová pozice *knihovník v knihovně pro děti*. Najdeme zde velmi podrobně vše, co o tomto poslání potřebujeme vědět. Vedle výčtu pracovních činností nechybí zmínka o vyhovujícím dosaženém vzdělání. Velká pozornost je věnována zejména požadavkům na nezbytnou úroveň měkkých kompetencí, obecných dovedností, odborných znalostí a odborných dovedností.

Na otázku: „Jaké kompetence má mít knihovník pro práci s dětmi a mládeží?“ je vlastně složitá odpověď. Tedy pokud není položena vysoce fundované expertní skupině, ale autorce textu. Je nutno zmínit, že tato vychází z vlastních zkušeností učitelky českého jazyka a literatury i dějepisu na středních školách, historičky a archivářky místního muzea, ředitelky městské knihovny. Přestože dříve založila žakovskou a vedla muzejní knihovnu, nemá odborné vzdělání a dnes se stává

knihovnicí téměř výhradně při přípravě aktivit k podpoře dětského čtenářství. Svůj ne ryze jednostranný pohled na uvedenou problematiku opírá dále o názory kolegů knihovníků, pedagogických pracovníků a v neposlední řadě široké veřejnosti. Následně usiluje o vyvození návrhů, kterak dosáhnout v knihovnách větší profesionality při práci s dětmi a mládeží.

Zajímavou sondou do představ o naší způsobilosti se staly dotazníky rozeslané v červnu tohoto roku do elektronické konference Andersen, dále do jedné mateřské a jedné základní školy, nabídnuté v knihovně náhodně přítomným návštěvníkům. Vyplnilo je nejen 14 knihovnic a 12 učitelek, ale také třída devítiletých žáků, dvojice dvanáctiletých děvčat, hlouček šestnáctiletých studentů, spisovatelka (36 let), účetní (47), invalidní důchodce (51), technik lakovny (58) a bývalá úřednice (74). Věnujme těm myšlenkám, které zazněly opakovaně, pozornost, mohou být podnětné:

Čím se musí knihovník vyzbrojit pro práci s dětmi a mládeží? Vzděláním. Cesta k tomu, aby byl kvalifikovaným rádcem, vede přes znalost vývojové psychologie a absolvování pedagogického minima, což postrádají zejména oslovení kolegové, ale nezbytná je rovněž chuť učit se stále novým věcem. **Znalostmi**, na které opět knihovnicí kladli zvláštní důraz. Očekáván je široký všeobecný přehled. Je nezbytné průběžně číst dětskou tradiční i nejnovější literaturu, to je dobrý základ pro chystané aktivity na podporu čtenářství. Zvláště besedy (užívejme toto ne zcela správné, ale vžitě označení) kladou vysoké nároky na přípravu. Je nutno perfektně ovládat téma, včetně pikantních podrobností. Značná pozornost byla dopřána také obavám z nutnosti orientovat se v nových informačních technologiích. **Zkušenostmi.** Naprosto jednoznačně téměř všichni respondenti apelují na schopnost přizpůsobit besedu věku posluchačů. Pro běžnou praxi se potom hodí umět vzbudit zájem o knihy, tedy vědět, co se komu bude dobře číst, nebo chceme-li porozumět požadavkům a potřebám čtenáře. Je dobré se pro udržení přehledu stýkat i v soukromí s různě starými potomky příbuzných a přátel. **Porozuměním.** Tento aspekt nebyl překvapivě příliš zajímavý pro pedagogy, ale další oslovení se shodli na prostém a zásadním „mít děti rád“, snažit se je chápat, umět vnímat svět jejich očima. **Smyslem pro humor**, ten zaujal oslovené děti a knihovnice. Vtip, legraci, zábavu, sebeironii opět úplně pominuly učitelky.

Kým má knihovník ještě být, pracuje-li s dětmi a mládeží? Učitelem. Zde si notovaly právě tyto dvě skupiny. Naprosto jednoznačně apelují na nutnost obeznámení s vývojovou psychologií a tedy absolvování pedagogického minima. Zaznělo, že v ideálním případě učitel učí a knihovník mu v tom pomáhá. Měl by proto komunikovat, konzultovat a nejlépe spolupracovat s pedagogy. Zajímavým tónem je potřeba odlišit aktivitu v knihovně od výuky ve škole, s důrazem na schopnost připravit poutavou a interaktivní besedu, která žáky doslova pohltí. **Řečníkem**, to bylo zřejmé všem. Jeho rétorické dovednosti jsou na vysoké úrovni, zkrátka umí mluvit, a co víc, umí mluvit s dětmi. Používá jejich výrazy, a to vtipně a s nadhledem. Má silný a klidný hlas, který vynikne při hlasitém čtení. Pochopitelně dbá správné artikulace a oplývá bohatou slovní zásobou. **Hercem**, nejlépe od přírody. Pokud tímto nadáním nebyl obdařen, pomohla by dramatická průprava. Je ne-

zbytné, aby knihovníci v doslovném i přeneseném smyslu uměli hrát divadlo. *Psychologem*. Opět je zmiňována znalost vývojové psychologie. Měli bychom dokázat poradit s problémem, přiznat vlastní neznalost a nechat se poučit od dětí. K posledním dvěma profesím mířily svými poznámkami výhradně knihovnice a učitelky. V širším slova smyslu se očekává, že jsme současně, bez ohledu na pohlaví, *starší sestrou*, moderní ženou i pohádkovou babičkou. Oplýváme jako starší sestra zejména hravostí, dále představitostí, nápaditostí, pohotovostí a nadšením. Umíme se v okamžiku stát i *moderní ženou*. Jsme zvláště kreativní a dokážeme zaujmout. Není nám cizí asertivita, iniciativa, flexibilita. Profese je naším koníčkem, máme chuť a elán do práce, organizační schopnosti i příjemné vystupování. *Pohádkovou babičkou* jsme samozřejmě rovněž. Především se očekává naše nezměrná trpělivost. Máme být laskaví, vstřícní, ochotní, příjemní, hodní a v neposlední řadě dobří posluchači.

Nač nesmí knihovník nikdy zapomenout při práci s dětmi a mládeží? Je zajímavé, že na tuto otázku se rozhodli reagovat zejména žáci a studenti, kteří pojali odpověď jako pohled na samotný průběh besedy. Kladou důraz *na schopnost uvítat návštěvu*. Máme uklidit místnost, připravit pohodlné posezení. K příjemné atmosféře přispěje, pokud se představíme a zjistíme jména našich hostů. Šlo o časté poznámky. Nezapomínáme? Očekává se rovněž humor, úsměv, pochvala, což za důležité pokládají i knihovnice. Představujeme knihovnu jako místo, kde se dbá společenských konvencí!

Čeho se musí knihovník vždy vyvarovat při práci s dětmi a mládeží? Osobnostních nedostatků, k nimž se opět vyjadřuje hojně veřejnost mladšího věku. Upozorňují nás, že nemáme mluvit sprostě, křičet, nadávat, urážet a zesměšňovat. Také je na škodu přehánět péčí a tvářit se znuděně či přenášet své špatné nálady a problémy na posluchače. Kolegyně k tomu decentně dodávají zákaz napominání, zlehčování a přehlížení. Názory učitelů zcela chybí. *Pedagogických neduhů* si naopak všímají všechny skupiny respondentů stejnou měrou a řadí mezi ně zvláště přehnané předvádění vlastních znalostí, s tím související přehlcování informacemi, dlouhé monology, poučování a povýšené chování. V kombinaci s monotónním, nezáživným přednesem, utíkáním od tématu či zapovídáním se přesčas je to na-prosto odrazující. Několikrát se objevila zmínka o kritizování neznalostí či neschopností dětí. Nalézáme také poznámku o nevhodnosti ponechání volné zábavy či naopak školometského zkoušení a razantního prosazování autority. Neměli bychom sklouznout ani ke spoléhání se na dokonalost jednou vypracovaných podkladů.

Kdo nebo co nutí knihovníky připravovat aktivity pro děti a mládež? Celkem nevinný dotaz přinesl překvapivé odpovědi již při vymezení těch, kdož nás ponoukají. Dle všech jsou to s velkou převahou *učitelé škol* a následně vedoucí či *ředitelé knihoven*. Teprve s odstupem jde o chuť nás samotných! Mírně motivující jsou rodiče a nejméně samotní žáci a studenti! Také určení hnací síly není bez zajímavosti. Svoji roli zde hraje *osobnost knihovníka*. Veřejnost se domnívá, že tak činíme pro radost, neboť nás to baví a z dobré vůle. A z lásky ke knihám, což soudí i učitelky. Ty nám přisuzují vlastní iniciativu a snahu zviditelnit se. Knihovnice ostý-

chavě uvedly potřebu podělit se o znalosti a fakt, že některé z nás to vážně baví. Důležitější motivací je nám samotným, zdá se, *loajalita k firmě*, tedy boj o dobré jméno knihovny, snaha přiblížit a nabídnout její služby všem a též touha neustrnout. Jen v omezené míře takto usilujeme o získání nových čtenářů, což je naopak dle pedagogů náš hlavní cíl. *Vztah k dětem* citovali všichni bez rozdílu. Zmiňovali naši chuť podpořit jejich touhu číst si, zajímat se, učit se a odpoutat pozornost od počítačů. *Nuť!* Provokativní slovíčko si vysloužilo i ostré reakce. Na jedné straně, že bychom neměli být nuceni suplovat práci učitelů. Na straně druhé, že tento výraz není v případě knihovníků oddělení pro děti vůbec na místě.

I když v žádném případě nešlo o výzkum v pravém slova smyslu, i když lze potvrdit nejednu shodu tohoto nepatrného poptávání se závěry odborníků, rozhodně je výsledek zajímavý. Přinejmenším tím, že zcela zřetelně hovoří o nutnosti součinnosti knihovníků s učiteli, knihoven se školami, a to na všech úrovních. Připusťme, že stále ještě *převažující jednostranná nabídka či požadavek není totéž, co fungující spolupráce*.

Dokladujme toto tvrzení na zkušenostech Městské knihovny Velké Meziříčí. Začátkem roku 2010 se zde rozhodli, že *je nutné změnit přístup k aktivitám na podporu dětského čtenářství*. Připravili návrh tematických besed a knihovnicko-informačních lekcí pro mateřské, základní i střední školy s platností na probíhající školní rok. Připojili k němu ještě velmi důležitý připomínkový dotazník a obrátili se korespondenčně na úplně všechny učitele uvedených škol v regionu, kteří by mohli vzhledem k aprobaci nebo dřívější spolupráci projevit zájem. Zpět si vyzvedli šedesátku podnětných odpovědí na čtrnáct položených dotazů. Ptali se, která navrhovaná témata jsou zajímavá, která naprosto neatraktivní a která v nabídce naopak zcela scházejí. Zajímalo je také, zda vždy zvolili správnou věkovou kategorii či časovou dotaci. Dotazy směřovaly též ke zjištění, jestli by byly vítány programy pro nejmenší přímo ve školách. Ověřovali možnost vyhradit třídám každoročně hodinu k návštěvě lekce informační výchovy v knihovně.

Na tomto základě upravili nabídku pořadů tak, aby co nejvíce vyhovovala pedagogům i dětem s ohledem na probírané učivo či školní vzdělávací plány. Nezanedbali ani diskuse nad již uchystanými aktivitami, zejména s cílem vložit co nejvíce interaktivních prvků. Následovaly vzájemné následky při samotné realizaci pořadu s navazující debatou o dalších možných vylepšeních. Je pochopitelné, že nabídka je dosud každoročně upravována. Méně žádaná témata nahrazují nová. Rovněž se mění pojetí prezentace podle přibývajících zkušeností. Neutuchající zájem je důkazem toho, že vykročili správnou cestou.

Žáci a studenti k nám často přicházejí až v rámci povinné školní docházky a část z nich tedy rozhodně nedobrovolně. To pro knihovnu není dobrá výchozí pozice. *Využijme možnosti komunikace s pedagogy*. Téma kompetencí knihovníků pro práci s dětmi a mládeží bylo tak konzultováno s učitelem vesnické základní školy a učitelkou gymnázia na malém městě. Autorka vychází rovněž z osobních zkušeností získaných v obou rolích.

Zcela zásadní je, aby učitel byl častým návštěvníkem knihovny, od čehož je krůček k navázání dobrých vztahů. Co můžeme například nabídnout vyučujícím českého jazyka pro jejich každodenní práci? Připravit seznamy knih, které si jejich žáci půjčují ze zájmu, nikoliv z musu. Poskytnout tipy na kvalitní literaturu. Navázat na kolektivní četbu jednoho titulu velkou závěrečnou soutěží (hovoříme o časté praxi některých základních škol). A besedy mohou přinést díky umu knihovníků dnes tolik požadované mezipředmětové vazby, s nimiž si často samotní učitelé nevědí rady. Nebylo by také od věci mít pro vlastní potřebu vždy všechny učebnice a čítanky, podle kterých se zrovna v naší lokalitě učí. Vyžaduje to však každým rokem ověření, zda nedošlo s příchodem nového vyučujícího ke změně. Samozřejmostí by mělo být časové sladění námi navrhovaných aktivit s rytmem školního roku.

Zvláštní pozornost si zaslouží tzv. povinná četba. Dosavadní praxe zadávání totožného díla všem žákům paralelních tříd se nejeví příliš vyhovující. Ani při zapojení domácích, školních a veřejných knihoven vybavených multiplikáty nelze zajistit knihu pro všechny. Nenabídneme učitelům od požadovaného autora širší výběr? Nemluvě o tom, že se tito často tvrdošijně drží poněkud zaprášených klasiků, kteří podání nuceně rozhodně nepřitáhnou žáky k literatuře. Nestálo by za pokus hledat společně novější autory a čtivější tvorbu? Právě zmíněným školním a veřejným knihovnám se tady otvírá prostor k živé spolupráci.

Tento příspěvek se nesnaží postihnout veškeré aspekty zkoumané problematiky, na kterou nahlíží omezenou optikou vycházející z praxe městské knihovny obce s 12 000 obyvateli. Přesto, nebo snad právě proto, vyvozuje pouze návrhy, ***jak dosáhnout větší profesionality knihovníků pracujících s dětmi a mládeží.***

Střední vzdělání s maturitní zkouškou v oboru informační služby a knihovnictví by zřejmě mělo zařadit do učebních plánů ***pedagogické minimum*** včetně *vývojové psychologie*. Dnes se tak buď neděje vůbec, nebo pouze velmi omezeně. Z výše psaného se však zdá, že by to bylo více než žádoucí. V této souvislosti lze okrajově zmínit pojem ***knihovník-učitel***, který je vzdělaný jak v knihovnictví, tak v pedagogice.

Ředitelé knihoven mohou také nemalou měrou pomoci ke zvyšování naší kompetentnosti pro práci s dětmi a mládeží. Zejména uváží-li, že v daných konkrétních podmínkách bude efektivní a realizovatelné zaměstnat specialistu. Pojem ***učící knihovník*** není nijak nový. Představuje referenčního knihovníka, který se podílí na vzdělávacích službách knihovny. Je prozatím častěji spojován s prezentací informačních technologií, ale rozšířením kompetencí by nijak netratil, spíše naopak. (Blíže např. v článku Marie Indrákové nazvaném Učící knihovník.) Ne vždy jde o ideální řešení. Osвіcené vedení umožňuje stávajícím nadšeným knihovníkům intenzivní ***celoživotní vzdělávání***. Vždyť je nabízena velmi pestrá škála nejrůznějších forem vzdělávacích aktivit. I když má ředitel jen omezené možnosti finanční motivace, lze si představit, že „děckaře“ (zmiňme toto familiérní označení) *podporuje i dalšími prostředky*. Třeba vstřícným přístupem k nákupu rekvizit nezbytných pro realizaci besed. Že je to nepodstatné? Právě naopak.

S obrázky na listech vytrhaných z nástěnného kalendáře a umolousanou hračkou z našeho mládí dnešní děti rozhodně neoslovíme. Nebo zajištěním adekvátních cen pro výherce malých i velkých soutěží. Reklamní předměty a bonbony jsou již opravdu silně neatraktivní.

Samotní knihovníci by se naopak neměli spokojit s návštěvou seminářů či absolvováním e-learningového kurzu. Nesmí ustrnout v dosavadním stylu své práce. Nezašla by ta aktivní paní učitelka na kávu? ***Komunikovat. Spolupracovat.*** Je však zjevné, že velmi, velmi záleží na naší osobnosti. Ta do značné míry určuje, zda-li se staneme příslušnými, povolányi, oprávněnými, způsobilými, schopnými, zkrátka kompetentními třeba pro práci s dětmi a mládeží. Tak vidíte, ***ono se řekne ... knihovník.***

PRO PODROBNĚJŠÍ INFORMACE:

1. INDRÁKOVÁ, Marie. Učičí knihovník. *Wiki Kabinetu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity* [online]. 12. 12. 2011 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z: http://kisk.phil.muni.cz/w/index.php?title=U%C4%8D%C3%ADc%C3%AD_knihovn%C3%ADk&oldid=23203
2. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Národní soustava povolání* [online]. [cit. 2013-06-20]. Dostupné z: <http://www.nsp.cz/>